

ראש הישיבה - הרב מרדכי גרינברג שליט"א

סגולת ישראל וארצו

תנן בסוכה לד': "אתרוג הגזול והיבש פסול. של אשרה ושל עיר הנידחת פסול. של ערלה פסול". ופליגי בה אמוראי. "ח"א לפי שאין בה היתר אכילה [ובאתרוג נאמר 'לכם']. וח"א לפי שאין בו דין ממון". וממשיכה המשנה - "של תרומה טהורה לא יטול, ואם נטל כשר". דאתרוג של תרומה טהורה כשר משום שיש באתרוג של תרומה היתר אכילה ודין ממון.

ומפרש שם רש"י: "הרי יש בה היתר אכילה לכהן, וישראל נמי נפיק בה, אם לקחה מכהן, הואיל ויכול להאכילה לבן בתו כהן, אבל פדיון אין לה להיות נותרת לאכילת ישראל, והאומר כן רשע הוא".

והדבר מופלא, שהרי במקומות נוספים כתב רש"י פירוש, להוציא מפירושים אחרים, ובשום מקום לא כתב רש"י שמי שלא פירש כפירוש, רשע הוא.

בהפטרות דנחמתא מובא ויכוח בין כנס"י והקב"ה: "ותאמר ציון עזבני וה' שכחני, התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה, גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך" (ישעיהו מט').

ונאמר ע"ז בגמ' (ברכות לבי'): "התשכח אשה עולה, אמר הקב"ה כלום אשכח עולות אילים ופטרי רחמים שהקרבת לפני במדבר. אמרה לפניו, רבש"ע, הואיל ואין שכחה לפני כסא כבודך, שמא לא תשכח לי מעשה העגל, אמר לה - 'גם אלה תשכחנה' (אלה אלהיך ישראל), אמרה לפניו רבש"ע, הואיל ויש שכחה לפני כסא כבודך, שמא תשכח לי מעשה סיני, אמר לה 'ואנכי לא אשכחך' (אנכי ה' אלוקיך), והיינו דאמר ר' אליעזר אמר רב אושעיא, מאי דכתיב גם אלה תשכחנה - זה מעשה העגל, ואנכי לא אשכחך - זה מעשה סיני".

ובודאי שהדברים טעונים הסבר, מה נשכח ומה אינו נשכח.

א. סגולת ישראל

"והייתם לי סגולה מכל העמים", ענין זה התבאר ע"י גדולי ישראל בנוסחים שונים. ביסודו של דבר מונח הרעיון שבחירת ישראל ע"י הקב"ה היא נצחית, ואין שום חטא שיכול לבטל בחירה זו. ובלשונו של המהר"ל: "כי אין שייך ביטול לענין זה אשר נקראו ישראל בנים. כי שם בנים מצד אשר ה' ית' הוא עילה להם, כמו האב שהוא עילה לבן, והוא מצד עצמו של האב, ודבר זה אין שינוי לו בכל חטא אשר יעשו, תהיה החטא מה

שהוא. שכל חטא שהוא הסרה מן ה' ית', הכל הוא מצד העלול, אבל מצד כי הוא ית' עילה להם, דבר זה הוא מצד אמיתת עצמו".

"ואף שהיה גורם מעשיהם לטוב או לרע - שיוסיף דבקות או יגרע, ודבר זה בודאי היה לפי רוב המעשה, כי אז יוסיף או יגרע, אבל מ"מ עצם הבחירה לא היה בשביל שום מעשה כלל".

ואילו יבינו זה בני אדם, לא עלתה על מחשבתם מחשבת הבל, לומר כי ה' ית' מאס בישראל ח"ו " (נצח ישראל פ"א).

הרב קוק באגרתו המפורסמת לרידב"ז (תקנ"ה) מגדיר את הסגולה: "טבע הקדושה שבנשמת ישראל מירושת אבות, כאמור, לא בצדקתך וכו', "רק באבותיך חשק ה' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם", "והייתם לי סגולה מכל העמים". והסגולה הוא כח קדוש פנימי, מונח בטבע הנפש ברצון ה', כמו טבע כל דבר מן המציאות, שאי אפשר לו להשתנות כלל, "כי הוא אמר ויהי", "ויעמידם לעד לעולם".

ובמקום אחר, "טבע הנשמה הכללית של כנס"י הוא אלוקותה, לא בחירתה גרמה לה את יתרונה האלוקי, לא מצד מעשיה הפרטיים, לא בצדקתה ויושר לבבה באה אל מעלתה. תכונת גזעה, הגופני והרוחני, עשתה לה את חילה ואת עוזה באלוקים, אשר לא בבחירה לקחה אותו, ולא תוכל כל קלקלה לאבדו. יש לה, אמנם, לבחירה מבוא גדול בכל סגולה טבעית. בהיותה טובה, תוכל לפנקה, לעדנה, להוציאה אל הפועל באופן שלם וחשוב, וכן בהיותה רעה ושפלה, תוכל להחשיך את המאור שבסגולה הטבעית ולעכר את זוהרו, ולטמטם את הלב, לבל יחוש את האשר הרוחני הצפון בתוך חיי הנשמה, אבל לא יוכל טמטום הלב והחשכת המאור להמשך לעולם, הסגולה הטבעית בטוחה היא בקיומה ובהתעוררותה לתחיה" (הקדמה לשבת הארץ).

ב. קדושת דמים או קדושת הגוף

בבית מדרשם של "הבריסקאים", נעצו ענין זה ביסודות הלכתיים, בחילוק שבין קדושת הגוף לקדושת דמים.

קדושת הגוף היא כאשר עצמות החפץ קדוש, כמו קרבן וכלי שרת, ואילו קדושת דמים, אין החפץ עצמו קדוש, אלא שקדוש הוא לדמיו. "קדושת הגוף הופכת לחלק מהותי של החפץ, אך קדושת דמים אופפת את החפץ, אך לא חודרת עדיו" (ל' הרב סולוביצ'יק).

אחד החילוקים בין קדושת הגוף לקדושת דמים, הוא בנושא המעילה. כאשר משתמשים בחפץ של הקדש לצורך חולין, מאבד החפץ את קדושתו והופך להיות חולין, וטעם הדבר, כיוון שמקור הקדושה במקרה זה הוא חיזוני, הרי המעילה מנתקת את הזיקה הקושרת את אותו החפץ עם הקדושה שממנה יונק, ונעשה חולין. אך המועל בחפץ שחלה עליו קדושת הגוף, הרי החפץ אמנם יעשה מוכתם ומטונף, אך קדושתו לא

תבטל. קדושת הגוף חדרה בעצם מהותו של החפץ, ושום כח שבעולם לא יוכל לבטל ולסלק הקדושה. דבר שחלה עליו קדושת הגוף, ישאר קדוש לעד, ויהי מה. ודבר זה מכונה בהלכה "אין מועל אחר מועל", שבקדושת דמים, כבר במעילה הראשונה נעשה החפץ חול, ואין בו מעילה נוספת, משא"כ בקדושת הגוף, יש מועל אחר מועל, ואף השני שישתמש בו מעל, כיוון שהחפץ לא יצא מקדושתו אחר שימושו של הראשון.

אחד העקרונות היסודיים ביהדות הוא המושג קדושת ישראל, כל יהודי קדוש הוא, אך יש מקום לחקור, אומרים הבריסקאים, קדושה זו מה טיבה, קדושת הגוף או קדושת דמים. התשובה שתנתן לשאלה זו היא משמעותית ביותר. אם נשוה את קדושת ישראל לקדושת דמים, הרי כל חטא שחוטא האדם מישראל הוא ניתוק ופירוד מן הקדושה, כשם שמעילה מפקיעה קדושה מכלי. אך אם קדושתו היא קדושת הגוף, הרי שלמרות המעילה אין הקדושה היסודית מסתלקת, אף שהיא מכתימה את האדם, אך לעולם לא יצא האדם מישראל לחולין, עצמיותו תשאר קדושה לעולם.

הבית הלוי מצא לזה מקור (דרוש יז') במדרש (פ' בא) עה"פ "החדש הזה לכם ראש חדשים", וז"ל: "שאם אין מקדשים אותו [את החודש], אינו קדוש, ואל תתמה ע"ז, שהקב"ה קידש את ישראל, שנא' 'והייתם לי קדושים וכו'". לכך מה שהם מקדשים הוא מקודש. רצונך לידע, צא ולמד מכלי שרת וכו', ואם כלי חול שהוא מתמלא מן הקדש מתקדש, על אחת כמה וכמה ישראל שהם קדושים מקדשים את החדש.

הרי שקדושת ישראל היא כקדושת כלי שרת שיש בכח הקדושה שלהם לקדש גם אחרים. כמו כלי שרת שמקדשים כל מה שנכנס לתוכן, מתוקף קדושת הגוף שלהם.

מקור הקדושה הזאת, כתב הביה"ל, היא במעמד הר סיני, כאשר אמרו ישראל "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע". ושאלו ע"ז, הרי כתב הרמב"ם שהמקבל על עצמו דבר שאינו קצוב, אין החיוב חל עליו כלל, כיוון שבעת קבלתו לא ידע מה הוא מתחייב, וא"כ, איך תחול ההתחייבות של נעשה ונשמע, כל עוד לא שמעו מה מחייבים אותם.

ותירץ הביה"ל, שגם לשיטת הרמב"ם, אדם יכול למכור עצמו לעבד, כיוון שנעשה גופו קנוי, וממילא מתחייב לכל שיאמר לו רבו. וע"ז לא נאמר שדבר שאין לו קצבה לא חל, שהרי כאן הקנה את גופו.

וזו היתה הכוונה באמרו נעשה ונשמע, היינו, לא שהתחייבו לקיים מצוות, שאינם ידועים עדיין, אלא שהקנו גופם לקב"ה.

וע"ז נאמר במכילתא: "והייתם לי סגולה מכל העמים - שתהיו קנויין לי ועוסקים בתורה", היינו 'הקנו גופם לעבודתו ית' וכמאמר הכתוב, ישראל עבדי אתה".

ג. תורה שבכתב ושבע"פ

לעומת הבית הלוי שראה את מעמד הר סיני כמקור לקדושת הגוף של ישראל, ראה נינו, הרב יוסף דב הלוי סלוביצקי, בנתינת הלוחות השניות את המקור לקדושת

ישראל. תחילה תמה הוא על גילוי התשובה שהיה ביום הכפורים "ה' ה' " אני ה' קודם שיחטא האדם, ואני ה' לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובה" (ר"ה יז'): האם לא היה יסוד התשובה ידוע כבר קודם - אדם הראשון, קין, ראובן ויהודה? ומה התחדש עתה? אלא שלפני כן היתה התשובה קיימת כאפשרות "אולי אכפרה בעד חטאתכם", אולי. אך כעקרון בלתי מעורער נקבעה התשובה רק ביום הכפורים, ביום שקיבל משה לוחות שניות.

יום הכפורים שהוא יום התשובה, הוא גם יום מתן תורה - תורה שבע"פ. "כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל", ודרשו חז"ל על תורה שבע"פ. ועפ"י בעלי הדרוש והקבלה, נחקקה תורה שבע"פ בלוחות השניות, והשאלה היא, מה טיבו של קשר מיסתורי זה, שבין תורה שבע"פ ותשובה, שנזדמנו שניהם לפונדק אחד.

שאלו לחכמה חוטא מה עונשו, א"ל "חטאים תרדף רעה". שאלו לנבואה חוטא מה עונשו, אמרה "הנפש החוטאת היא תמות". שאלו לתורה חוטא מה עונשו, אמרה יביא אשם ויתכפר. שאלו לקב"ה חוטא מה עונשו, אמר, יעשה תשובה ויתכפר (ירושלמי מכות ב', ו').

מדרש זה טעון הסבר. האם החכמה, תורה ונבואה לא ידעו מענין התשובה, האם רעיון התשובה אינו מצוי בתורה ובדברי הנבואה. יתר על כן, האם יש מקום להפריד בין חכמה ונבואה לדעתו של הקב"ה, האם אין תורה ונבואה דבר ה'?

אלא שיש שני סוגי תשובה, זו הנמשכת ממידת הרחמים, וזו המתחייבת ממידת הדין.

השאלה שנשאלה היתה "חוטא מה עונשו", היינו, על פי מידת הדין. והתשובה שניתנה אף היא היתה עפ"י מידת הדין. ואף כי הקב"ה יכול למחול על חטא, הרי אין זו מידת הדין אלא ממידת רחמיו, אך עפ"י מידת הדין א"א לחוטא להמלט מעונשו. זו היא התשובה כפי שהיא מתחייבת מתורה שבכתב. חכמה, תורה ונבואה הם התגלמות תורה שבכתב, וזו היתה תשובתם.

אך הקב"ה סלל נתיב תשובה נוסף, ע"י תורה שבע"פ יכול אדם לקבל כפרה עפ"י מידת הדין, וזאת גילה הקב"ה למשה ביום הכפורים, עם נתינת הלוחות השניות. לפני-כן, היתה התשובה תלויה בחסד א-ל, וע"כ לא היה משה בטוח באשר לכוחה, "אולי אכפרה בעד חטאתכם", עתה משניתנה לו תורה שבע"פ, מובטחת לו התשובה, והוא יכול לתבוע אותה בדין.

ומעתה מתעצמת השאלה הקודמת, מהו הקשר בין תורה שבע"פ לתשובה ממידת הדין.

משברנו שיסוד קדושת ישראל הוא מדין קדושת הגוף, נוכל לענות על השאלה. אילו היו ישראל מקבלים רק תורה שבכתב, היתה קדושתם בגדר קדושת דמים, ואז היה קשור בן ישראל לקדושה חצונית, וממילא כשהיה חוטא, היה מתנתק מן הקדושה ונעשה חולין. אדם כזה, גם אם היה חוזר בתשובה, היתה קדושתו מתחדשת ע"י מתת

א-ל, חסד הבורא, אך הוא לא היה יכול לתבוע את קדושתו בדין, והקדושה החוזרת אליו היתה מתוך רחמים בלבד.

מרגע שקיבלו ישראל תורה שבע"פ, אין הקדושה קשורה לדבר חיצוני, אלא הופכת להיות חלק ממהותם. תורה שוב אינה ספר המונח בארון קדש, אלא חקוקה בעצם הווייתם של ישראל. תורה שבע"פ איננה מסורת של הלכות מצטברות במשך דורות אלא מהות חיה. "וחיי עולם נטע בתוכנו" זו תורה שבע"פ, ע"י התגלות תורה שבע"פ הפכה קדושת ישראל מקדושת דמים לקדושת הגוף.

ובלשון הבית הלוי (דרוש יח') - ושוב משתמש הוא ביסודות הלכתיים - דמקודם דכל התורה היה רמוז בלוחות, היו ישראל והתורה שני עניינים, דישראל הם המקיימים להתורה ושומרים אותה, והיו אז בבחינת כלי שמונח בו התורה, וכמו ארון הקדש שמונח בו ס"ת, והוא תשמיש קדושה, אבל אח"כ דניתן להם התורה שבע"פ, נמצא דישראל הם בבחינת הקלף של תורה שבע"פ, וכמאה"כ "כתבם על לוח לבך". וכמו שהקלף של ס"ת הוא עצם הקדושה ולא תשמיש, דהקלף והכתב שכתוב בו, שניהם ביחד הם הסי"ת, כמו כן התורה וישראל כולא חד הוא.

מרגע שקבלו ישראל תורה שבע"פ, זכו לקדושת הגוף, מכאן ואילך, יחיד כי יחטא, לא יוכל עוד להיות חולין גמור, קדושתו היא חלק מעצמותו, החטא יוכל לכסות את קדושתו בשכבה של טומאה, אך הקדושה אינה נעקרת, "השוכן אתם בתוך טומאתם", וברגע שהחוטא שב, הריחו מסיר את שכבת הזוהמא, וחוזר למצבו הטבעי. הוא איננו צריך להתחנן ששייבו לו את קדושתו מתוך רחמים, קדושתו לא אבדה כלל, וכשמסיר את הזוהמא, היא מתגלה במלא תפארתה. ע"כ הסליחה מגיעה לו.

ועל השאלה "חוטא מה עונשו", מהדהדת תשובתו של הקב"ה, "יעשה תשובה ויתכפר לו".

(מאמרו של הרב סולוביצ'יק פורסם בשנה בשנה תשמ"ה).

ד. דבקים או נצמדים

יסוד זה של בחירה אלקית וברית כפויה על ישראל, כבר כתובה בתורה ונשנית בנביאים. בתורה נאמר בסוף פרשת התוכחה: ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא גאלתים לכלותם להפר בריתי איתם, כי אני ה' אלקיהם" (ויקרא כו').

ונשנית בנביאים: והעולה על רוחכם היו לא תהיה, אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן, חי אני נאום ה' אלקים, אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחכמה שפוכה אמלך עליכם וכו' " (יחזקאל כ').

"כה אמר ה', נותן שמש לאור יומם חוקות ירח וכוכבים לאור לילה, רוגע היס ויהמו גליו ה' צבאות שמו, אם ימושו החוקים האלה מלפני נאום ה', גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי לפני כל הימים, כה אמר ה', אם ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ

למטה, גם אני אמאס בכל זרע ישראל, על כל אשר עשו נאום ה' " (ירמיהו לא').
 הרי ביארו הנביאים, שבחירת ישראל היא נצחית כחוק טבע, וגם מעשים רעים לא
 יוכלו לנתק קשר זה, משום שאין הדבר תלוי בנו.

את הדימוי לאי היכולת לניתוק הקשר, לוקח בדרך כלל המקרא, ובעקבותיו חז"ל,
 מתחום האישיות שבין איש ואשה.

"לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר, הישוב אליה עוד.
 הלא חנוף תחנף הארץ ההיא, ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאום ה' " (ירמיהו ג').

ודרשו על כך חז"ל: "אמר ר' יוחנן גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה, שנא' 'הן
 ישלח איש את אשתו וכו' ', עתידה כנס"י שתאמר לפני הקב"ה, רבש"ע כבר הכתבת
 לאמר 'הן ישלח איש את אשתו', אמר לה, כלום הכתבתי אלא איש, והלא כבר נאמר 'אל
 אנכי ולא איש'. וכי גרושים אתם לי בית ישראל, כה אמר ה' איזה ספר כריתות אמכם
 אשר שלחתיה, או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו, הן בעוונותיכם נמכרתם ובפשעיכם
 שולחה אמכם". הפשעים אמנם גורמים לשילוח האשה, להרחקתה, אך בשום אופן לא
 לגירושין, לניתוק גמור.

אלא שדבר זה מעורר תימה גדולה, שהרי אשת איש שזינתה חמור הרבה יותר
 מאשר איסור מחזיר גרושתו, ואם לא קבלה כנס"י גט כריתות, איך אומר לה "ואת זנית
 רעים רבים ושובו אלי", הרי אסורה על בעלה.

והתשובה לשאלה זו היא, שזנות בישראל אינו נחשב לזנות, וכך שנינו במסכת
 סנהדרין (סד'). נאמר "ויצמד ישראל לבעל פעור". ונאמר "ואתם הדבקים בה'
 אלוקיכם" במתניתא תנא, הנצמדים לבעל פעור- כצמיד על יד אשה. ואתם הדבקים
 בה'- דבוקים ממש. אין חיבור לעבודה זרה דבקות ממש אלא ענין חיצוני, שאינו פוגם
 בדבקות בה'. וכך פי' חז"ל את הפסוק "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא": אמר
 הקב"ה אעפ"י שהסתירתי פני מהם, בחלום אדבר בו. ואנכי הסתר. משל למלך שראה
 בגבירה שמבטת בסריס אחד, אמר המלך, אינו מקנא בסריס שאת מבטת בו, שאינו
 מועיל כלום. אלא שאת גורמת לי להחזיר פני ממך, כך אמר הקב"ה לישראל, איני מקנא
 בע"ז, שאינה שלכם, ואין בה תועלת, אלא שאתם גורמים לי להחזיר פני מכם, שנא'
 ואנכי הסתר אסתיר פני, מפני מה, כי פנה אל אלהים אחרים.

הרי שאפי' חטא ע"ז בישראל "אינו שלכם ואין בה תועלת", וגורמת רק להסתרת
 פנים, אך לא לניתוק.

וזהו שעונה להם הקב"ה, שבסנהדרין (קה'): מסופר שבאו עשרה בני אדם לפני
 יחזקאל הנביא, וטענו בפניו: עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה, כלום יש לזה על זה
 כלום, א"ל הקב"ה לנביא לך אמור להם "איזה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה וכו' ",
 והיינו, שמצד הקשר שביניהם, לא השתנה דבר, ועדיין הם בחזקת אשת איש, וביחס
 לשאלה, שאם היא אשת איש, הרי זנות היא חטא גרוע יותר, על כך באה התשובה
 "שאינה שלכם", שאין הע"ז פוגמת במהותם של ישראל, אלא זהו חטא חצוני, כסריס

שאינן ביאתו ביאה.

ביטוי נמרץ לכך, נתנו לזה חז"ל במדרש, ושוב מתחום האישות. אמר ר' יצחק, מעשה בקרתנית אחת שהיתה לה שפחה כושית, שירדה היא וחברתה למלאת מן העין, אמרה לחברתה, חברתי, למחר אדוני מגרש את אשתו ונוטלני לאשה, אמר לה למה, א"ל בשביל שראה שידיה מפוחמות, א"ל אי שוטה, ישמעו אוזניך מה שפיך מדבר, מה אשתו שהיא חביבה עליו ביותר, את אומרת בשביל שראה שידיה מפוחמות שעה אחת, הוא מגרש אותה, את שכולך מפוחמת ושחורה ממעי אמך, על אחת כמה וכמה. כך לפי שהאומות מונין (ע"י אונאה וטענה) את ישראל, לפי שאומה זו המירו כבודם בתבנית שור, ומה אנו לשעה כך נתחייבנו, אתם על אחת כמה וכמה, הה"ד אל תראוני שאני שחרורת (שהש"ר פסוק ו' אות ג').

ופי המהר"ל (נצח ישראל פי"א) כי השפחה הזאת הכושית, שהשחרורית לה בעצמה, (בעצמותה) שנולדה כך ממעי אמה, והשחרות לה טבעי, אומרת שאדוניה יגרש אשתו מפני שידיה מפוחמות, ואין ספק שאין זה בטבע (שידיה מפוחמות), שאם היה בטבע היה כל גופה כך, והוא דבר מקרי בלבד, ולכן אמר "וישא את השפחה הכושית", שהשחרות לכושית כאילו היה דבר עצמי.

וממשיך המהר"ל לבאר מדוע החטא בישראל אינו דבר שבמהות, עפ"י המשל. והבן מה שאמר כי הקרתנית ידיה מפוחמות, ור"ל כי ישראל מעשיהם שעושים בידיהם - מצד היצה"ר, לכך הם מפוחמות, אבל עצמם הם טהורים, רק שהיצה"ר מתגרה בהם וכו'. שהמקרה יש לו שינוי, ואילו דביקות ישראל בו ית' - ענין זה דבר עצם כמו שהתבאר, ואין מה שבמקרה מבטל דבר שבעצם, וכן מה שהרחיק האומות הוא דבר עצמי, וזה מפני שבעצם אינם ראויים לזה הדביקות. וא"כ איך ירחיק מה שבעצם טוב, ובמקרה הוא רע, ויבחר מה שבעצם רע.

חטא העגל, שאומה"ע מלינים על ישראל שהנה גם הם עובדים ע"ז, אינו אלא דבר מקרי ולא מהותי, שחרורית בידים, שהיא דבר הניתן לקינוח, ואין בו כדי להראות על פגם שבמהות. וע"כ אינו יכול לבטל את הדבקות בה'.

ובזה נתבארה טענתו של משה בחטא העגל, "ויאמר, למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה", וזו תמיהה גדולה, שהרי משה אינו מנמק מדוע יש לסלוח לישראל, ואף אינו מבקש ומתחנן, אלא תמה "למה יחרה אפך בעמך", כאילו לא עשו דבר, והרי ישראל עדיין רוקדים סביב העגל!

וכי ע"ז הבית הלוי (דרוש יז'): ובמדרש על פסוק זה איתא, משל למלך שנכנס וראה אשתו מגפפת לדולפקי וכעס עליה, א"ל שושבינו, אילו היה מוליד, יפה היית כועס עליה, ואם אין בו ממש, למה אתה כועס, הוי למה יחרה אפך בעמך, הרי דזהו הטענה שטען משה רבנו, דמשום הכי אינו ראוי הדבר לכעוס עליהם, וטענה זו הזכיר בדבריו שאמר למה יחרה אפך בעמך, אחרי שהן עמך, ולקחת אותם לך לעם, ונכנסו ברשותך, ואין רשות עבודה זרה חל עליהם כלל, ואין ראוי לכעוס עליהם בזה.

ה. ארץ ישראל ירושה או מתנה

עפ"י יסוד זה, ביארו חכמי ישראל את הקשר שבין העם והארץ, "בזכות הקרבנות", כפי שבא לידי ביטוי בפרשת ברית בין הבתרים, ששאל אברהם "במה אדע כי אירשנה", והשיב לו הקב"ה "קחה לי עגלה משולשת וכו'", ופי' חז"ל: "בזכות הקרבנות".

ה' אמר לאברהם "אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה". כששמע אברהם שהארץ היא ירושה לו ולבניו, הבין שיש כאן קשר טבעי ומהותי, כענין ירושה ולא מתנה, וע"כ שאל "במה אדע כי אירשנה", היינו "ירושה שאי אפשר לאחר, כמו ירושה שא"א אלא ליורש הטבעי, וע"ז החידוש שהודיע לו הקב"ה נתעורר אברהם לשאול באיזה דבר היא מסוגלת ביחוד משאר ארצות, עד שתפול עליה שם ירושה דווקא לזרעי, משום שהם ג"כ מסוגלים ביחוד באותו סגולה מכל אומה"ע (הרחב דבר טו, ז') וע"ז באה תשובת הקב"ה "בזכות הקרבנות".

ומפרש המהר"ל (גבורות ה' פ"ח): "ויש לך לדעת כי הארץ אשר נתן הקב"ה לאברהם היא ארץ קדושה, נבדלת מכל האדמה וכו', ולפיכך השיב לו מזה הצד יירשו את הארץ, בזכות הכפרות, כאשר תדע סוד הכפרות אשר נתן הקב"ה לישראל, מורה על שישראל קדושים בעצמם, נבדלים מן הפחיתות, ואל"כ, כאשר הוסיפו על הפחיתות לא היה אפשר בהם כפרה, עכשיו שהם עצמם נבדלים מן הפחיתות, ראוי להם הכפרה, שהחטא אינו מתייחס להם, ועיקר עצמם בלא חטא, לכך ראויים אל הכפרה, לטהר עצמם מן החטאים אשר אין ראוי לישראל.

וכמו שהארץ הקדושה מצד קדושתה אינה סובלת החטא, כמ"ש "ולא תקיא הארץ אתכם" כשתטמאו ח"ו הארץ, כך ישראל מצד קדושתם אינם מסוגלים אל החטאים, לפיכך הארץ מתייחס לישראל בענין זה, כי הארץ קדושה במעלתה, הנבדלת מן הפחיתות, ומן התועבה, וכן ישראל. ודומה למי שבעצמו יפה וטהור, שאם נתלכלך בטיט, חוזר מיד לטהרותו, לפי שבעצמו הוא טהור, ומי שהוא מזוהם ומאוס, אין הלכלוך יוצא ממנו לעולם, לפי שנוסף לכלוך על הלכלוך. לכך הכפרות שיש לישראל, הוא מורה על עצם המעלה הנבדלת שיש לישראל, שבאותו מעלה יש להם כפרת החטא, ולפיכך בזכות זה יירשו הארץ הקדושה, כי לפי הענין - האדם יש לו מקום. לכך כשנתן הקב"ה הארץ הקדושה לישראל, בוודאי מפני שהם ראויים לה, וכן לכל אומה ואומה נתן ארץ כפי מה שהם, וכל דבר יש לו מקום לפי טבעו ומעלתו, ולכך לפי מעלת ישראל, שיש להם מעלה נבדלת קדושה, יש להם ארץ קדושה.

ובדומה לדברי המהר"ל, כי הנצי"ב בהעמק דבר: השיב הקב"ה כי סגולת א"י היא הקרבנות וכו', דבזה הפרט אך היא מסוגלת, ואך לישראל היושבים בה וכו' דבזה ניכר שא"י היא ירושה אך לזרעו, שהיא סגולת שניהם, ארץ ישראל וישראל ביחד, עומדים על הקרבנות, ואינו צדקה כמו שחשבת.

כפרה ע"י קרבנות אפשרית רק כאשר החטא הוא חיצוני ומקרי, ולא כאשר הוא פנימי ומהותי, מציאות כפרה ע"י קרבנות בישראל מורה שהחטא אינו אלא לכלוך

חיצוני, ומתוך כך קשורים ישראל לארץ שאינה סובלת חטא, וע"כ הארץ היא להם ירושה.

בכך מפרש הבית הלוי (דרשה ח') את הקשר שבין הפסוקים שבסוף מגילת איכה "על הר ציון ששמים שועלים הלכו בו, אתה ה' לעולם תשב כסאך לדור ודור, למה לנצח תשכחנו תעזבנו לאורך ימים".

על הפסוק בפי' בחוקותי "והשימותי אני את הארץ ושממו עליה אויביכם היושבים בה". הביא רש"י מדברי התורה כהנים: זו מדה טובה לישראל, שלא ימצאו האויבים נחת רוח בארצם, ולכאורה, מה חשיבות לדבר זה אם האויבים ימצאו נחת רוח בארץ אם לא. אלא שבאמת נחמה גדולה יש בזה, שהרי הארץ אינה סובלת עוברי עבירה, והיא מקיאה אותם, כנאמר שם בפרשה "ולא תקיא הארץ אתכם כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם". ולאחר יציאת ישראל ממנה, איננה מקבלת עם אחר, משום שנתקדשה רק לישראל. והכל רואים ע"י חרבנה הממושך, שהיא עדיין מחכה לבניה שיחזרו, וזהו א"כ ביאור הכתובים שבסוף איכה. "הר ציון ששמים שועלים הלכו בו", משום ש"אתה ה' לעולם תשב כסאך לדור דור". וכיוון שקדושתך שם לעולם, ודאי שישראל עתידים לחזור, ואין לעם אחר חלק במקום זה, א"כ "למה לנצח תשכחנו וכו' ", שאם אכן מאסתנו, אין לנו לצפות לגאולה, אך כיוון שהארץ נשארת בחרבנה, נראה שלא מאסתנו, והארץ מצפה לבניה שישובו, א"כ מדוע מתארכת הגלות כ"כ "כי אם מאסתנו, קצפת עלינו עד מאוד, השיבנו ה' אליך ונשובה".

וזהו פשר צחוקו של ר"ע בראותו שועל יוצא מבית קה"ק, ואמר לחבריו שתלה נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה, שבאוריה כתוב "לכן בגללכם ציון שדה תחרש וכו' ", ובזכריה כתיב "עוד ישבו זקנים וזקנות בשערי ירושלים", עכשו שנבואתו של אוריה התקיימה, בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת, שע"י שציון שוממה ושועלים הלכו בו, היא הוכחה שעוד ישבו אליה. וע"ש בבית הלוי עוד פסוקים שמפרש על דרך זו, שמה שהארץ שוממה היא סימן טוב לישראל, שאין הקב"ה מוסרה לאחרים, הוא סימן שישראל עתידים לחזור, משום שלא יכול להיווצר קשר בין הארץ לעם אחר, וכדברי הרמב"ן בתפילתו:

דימיתוך הורתי ליולדת שמת בנה בחיקה,

והחלב בשדיה למכאובים, ותיניק את גורי הכלבים,

ואם כל זה מאסו בד' עוגבים, ושממו עליך אויבים.

ובמרחקים הזכירוך, ויתפארו בעיר הקדושה לאמר, לנו ניתנה למורשה,

וכאשר יבואו אליך ימצאו כל מחמדי עין, יברחו כמפני אויב ורודף אין.

ורבה העזובה בקרב הארץ השמנה והחרבה,

כי הם אינם הגונים לך, וגם את אינך ראויה להם וכו'.

ו. ישראל- ראשית תבואתו

מעתה נוכל להבין פשר המדרש שפתחנו בו, שהקב"ה שוכח מעשה העגל, אך זוכר מעמד הר סיני.

זכרון ושכחה תלויים במהות העניין, דבר עיקרי וחיוני איננו נשכח, דבר ארעי וטפל נשכח.

הקשר של ישראל והקב"ה הוא קשר עצמי שאינו ניתן להתרה, "ואתם הדבקים בה' אלקיכם", לעומת חטא, אפי' חמור כע"ז, אינו אלא חיצוני ומקרי, "הנצמדים לבעל פעור", כצמיד על יד אשה, וע"כ הוא ניתן להסרה וקינוח. ואלו דבריו של הקב"ה לכנס"י "גם אלה תשכחנה", אך הדבר העצמי ישאר לעולם "ואנכי לא אשכחך", וביאור הדבר מפרש הנביא מיד, "הן על כפים חקותיך חומותיך נגדי תמיד", חקיקה א"א לה להמחק, זוהי כתיבה מיניה וביה, ולא כתיבה חיצונית. וכן דרשו חז"ל על פסוק זה: ועוד שאלה כנס"י שלא כהוגן, אמרה לפניו, רבש"ע "שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך", א"ל הקב"ה, בתי, את שואלת דבר שפעמים נראה ופעמים אינו נראה, אבל אני אעשה לך דבר שנראה לעולם, שנא' הן על כפיך חקותיך" (תענית ד').

ובזה נשוב לאשר החילונו, מה פשר הרשעות שכתב רש"י על מי שאמר שאתרוג של תרומה יש לו פדיון.

במדרש ירמיהו נאמר: "משל למלך שגירש את אשתו, והלך לזהבי, וצווה עליו לעשות תכשיט זהב לאשתו, שמע אוהבו של מלך והלך למלכה וא"ל, אל תיראי, כי המלך בוודאי יחזירך, כי אני שמעתי שאמר לזהבי לעשות עבורך תכשיט, וכן ירמיהו עומד ומוכיח את ישראל, ואומר "מצפון תפתח הרעה", ומפסיק באמצע ואומר, כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורייך וגו' קדש ישראל לה' ראשית תבואתו.

וזו כוונת הנביא, שאף שנראה שנותק הקשר וחלו הגירושין, באמת אינו כן, והם כמו תרומה הקרויה ראשית תבואתו, וא"א להחליף התרומה ואף לא לפדותה, כיון שתרומה היא קדושת הגוף. ולעולם לא יבחר ה' בעם אחר "כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזבו". וכשבא אותו האיש לייסד דת חדשה על בסיס חטאיהם של ישראל, וכאילו החליף הקב"ה את ישראל בעם אחר וברית חדשה, יש לדעת שהוא שקר, שכבר ביררנו שחטאיהם של ישראל אינם אלא מקרים ולא עצמיים, ובכל איש ישראל יש נקודה אלוקית שעליה נאמר "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה". וכך אמרו במדרש עה"פ "אני ישנה ולבי ער", אני ישנה מן המצוות, ולבי ער זה הקב"ה, א"ר יצחק, היכן מצינו שהקב"ה הוא לבן של ישראל, שנא' "צור לבבי וחלקי אלקים לעולם" (שה"ש ה' יד' ובמד"ר שם).

עפ"י ביאר בס' אמונת עיתיד, פי' עקב, את דברי רש"י, שבמדרש בפי' אמור עה"פ "ולקחתם לכם פרי עץ הדר", אמר המדרש - זה הקב"ה, שנא' "עוז והדר לבשת", והרי אמרו חז"ל שאתרוג דומה ללב, וכן אתרוג הוא הקב"ה, הרי שהאתרוג הוא לבן של ישראל, שרשי אתרוג כנגד החלב והוא הנקודה האלוקית שבלב כל יהודי שא"א בשום

אופן לשנותו ולהחליפו. וכשבא אותו האיש ויסד את דתו החדשה על יסוד זה שישראל חטאו והחליפם הקב"ה, ה"ז כאומר שיש לאתרוג של תרומה פדיון, וכאילו ניתן להמיר את ישראל באחר, והרי הקב"ה אמר "קדש ישראל לה' ראשית תבואתו", ותרומה אין לה פדיון, והאומר שיש לה פדיון, הרי הוא מתלמידיו של אותו רשע, וע"כ אמר רש"י, שהאומר כן רשע הוא.

ואנו מסיימים התורה בשמחת תורה, ומתחילים מיד בבראשית, שהרי סיום התורה הוא בשבירת הלוחות לעיני כל ישראל, ומעשה זה הוא כשבירת הקשר שבין ישראל והקב"ה, וע"כ מתחילים מיד בראשית, והביא רש"י מדרש חז"ל - בראשית, בשביל ישראל שנקרא ראשית, שנא' קדש ישראל לה' ראשית תבואתו, ואין להם תחליף, על אף חטא העגל ושבירת הלוחות, וזהו הסמיכות "אשר שברת" אותיות "בראשית". ו"ששברת" בגי' "בראשית ברא אלקים".

וזהו שמזכירים בפיוט ברשות לחתן תורה "על זה מתכיפים השלמה להתחלה בתדירה, כדי שלא ירגיל בעם זו לשקרה", כלומר, מצמידין לעיני כל ישראל לבראשית, כדי שלא יכחשו בסגולת ישראל הנקראים "עם זו יצרתי לי", כאילו יש אפשרות להחלפתם.

וזו הנחמה הראשונה "נחמו נחמו עמי וכו' דברו על לב ירושלים", היינו לבם של ישראל שהוא הקב"ה, וא"א להמיר קדושה זו, וזו הנחמה הגדולה לישראל.